

Juleminder fra Følbæk

Af Hanne Følbæk

Med juletræet på sigtekornet

På mange måder er vor jul i dag forskellig fra min barndoms jul, traditioner, mad og gaver. Jeg er født i 1930 på gården "Følbæk" ved Kibæk mellem Herning og Skjern. Familien bestod af mine forældre, Hermann og Othilie Følbæk, min søster, Edith, der er tre år ældre end jeg, og mig. I 1939 fik vi en lillebror, Hugo. Desuden havde vi altid en karl, der var lejet for et år ad gangen. Han havde familiær stilling. Det vil sige, at han spiste sammen med os både til hverdag og om søndagen, uanset om vi havde gæster eller ej. Han havde et værelse i stuehuset med indgang fra bryggerset, hvilket indebar, at det ikke var muligt at varme rummet op. Min første erindring om karlene vedrører Hede, som egentlig hed Thelle Hedegaard Sørensen. På det tidspunkt var jeg et par år. Han begyndte på gården pr. 1. november og blev ikke i pladsen så længe, for han kunne ikke komme op om morgenen. Men han kunne passe Edith og mig, når vore forældre skulle ud om aftenen. Så læste han godnathistorier for os. Min mor læste ofte op for os. Jeg elskede at få læst op. Det kunne være fra "Missebogen", min mors læsebog fra hendes skoletid, eller børnehistorier fra ugebladet "Hjemmet", som vi holdt sammen med andre familier. Bladet gik fra et hjem til det næste. Det spillede ingen rolle, om det var blevet en uge eller to gammelt. Når Edith og jeg var ene hjemme sammen med Hede, flyttede han sin seng fra sit værelse ind i køkkenet, så fik vi lov at sidde i den, mens han sad ved køkkenbordet ved lyset fra petroleumslampen, som hang ned fra loftet over bordet.

Sengen var en såkaldt spiralseng, hvor endestykkerne kunne slås sammen, en forløber for vor tids gæstesenge, der også kan klappes sammen og stilles væk, når der ikke er behov for dem. Mens jeg skriver dette, falder det mig ind, at på den måde fik Hede lunet sin seng, så den var kuldslået, når vi skulle i vor egen seng, og han stillede sin tilbage på værelset for at gå til ro.

Julegris - julemad

Hvert år i begyndelsen af december slagtede vi gris. Det var ikke min afdeling! Jeg forsvandt så langt bort som muligt for ikke at høre dyrets skrig. Der kom en hjemmeslagter, Chr. Bonde, som i øvrigt var min fars ven og jagtkammerat. Han stod for det praktiske, men alle skulle hjælpe

til, min søster således med at røre i blodet, der strømmede fra grisen ned i en spand. Blodet blev anvendt til blodpølser. Derudover blev der lavet medisterpølse og rullepølse. Engang lavede min mor en såkaldt ringpølse; så vidt jeg husker, var det under besættelsen (1940-45), hvor man måtte anvende eller genanvende alt muligt. Den væsentligste bestanddel i denne ringpølse var vistnok lungerne, som ellers blev smidt ud til hønsene, der gerne ville spise dem. Kødet blev skåret ud til forskellige formål. Hjerter og nyrer blev kogt og anvendt som pålæg. Leveren blev skåret i skiver og udvandet i eddikevand, før den blev brunet og derpå kogt, inden skyen blev brugt til sovsen. Jeg kunne godt lide denne ret, men i dag finder jeg, at det var ganske meningsløst at "koge leveren ihjel", men det var selvfølgelig den måde, man dengang undgik madforgiftninger på. Man serverede ikke rått eller rødt kød, heller ikke rosastegt. Der var ingen letsindighed med salmonellabakterier.

Julemiddagen var flæskesteg med sprød svær, hjemmelavet rødkål, der duftede over hele huset, brun sovs og hvide kartofler. Dertil gele af ribs eller stikkelsbær, evt. tyttebær, som vi selv havde plukket, og syltede asier. De sukkerbrunede kartofler kom først til i midten af 40'erne. Desserten var en sveskekompot lagt over en lind risengrød, som var smagt til med vanille og lidt melis - det hele dækket med flødeskum, som også var "af egen avl". Vi havde blandet landbrug med både heste, der blev anvendt som trækraft på markerne, grise, køer og kvier. I begyndelsen af trediverne havde vi en ged, og jeg erindrer også, at der var får og lam. Hønseholdet omfattede både høns og hane og i nogle år tillige kalkuner.

Når julemiddagen, hvortil vi drak vand og/eller mælk, var overstået, og kørerne var blevet malket, samledes vi i stuen omkring juletræet, der var ca. halvanden meter højt. Det hentede min far selv i en af plantagerne, som hørte til gården. Et år havde det trukket meget længe ud med at få træet skovet. Min mor havde flere gange rykket min far for at få fældet et passende og få det sat på fod, men Hermann havde ikke efterkommet ønsket, og årsagen var nok, at der ikke var et, som passede rigtig til formålet. Men nu skulle det altså være. Så tog min far sin jagtbøsse, støvlerne på og en storstrøje, og så gik han ud. Kort efter hørte vi et skud, og lidt senere kom han tilbage med et grantræ. Da der ikke var noget træ i acceptabel størrelse, havde han simpelthen skudt toppen af en gammel gran. Den duede! Træet blev pyntet med papirroser, som min mor var mester i at lave af crepepapir. Papiret blev skåret i passende stykker, rullet omkring en strikkepind og formet efter ønske. Der var flere farver at vælge imellem: hvidt, rødt, lyserødt og gult. Yderst kom der

grønt papir som bægerblade. Vi klippede og flettede hjerter i glanspapir, lavede musetrapper og guirlander. Der var stjernekastere, og der var levende lys. Hvide og røde. Vi sang de almindelige julesalmer, men gik ikke omkring træet. Derefter var der uddeling af gaver. En gave til hver. Jeg husker meget tydeligt GAVEN i 1934. Min søster og jeg fik hver en porcelænsdukke - ca. 40 cm høj. Edith kaldte sin Irene, mens min fik navnet Rose - som en rose. Ikke noget med engelsk udtale. Jeg var lykkelig for Rose, og i dag befinder hun sig på Herning Museum, hvor jeg afleverede hende i midten af 1990'erne. Vor mor syede tøj til dukkerne af resterne, når hun syede tøj til os. Eller hun hækede eller strikkede. Det varede ikke så længe, før jeg begyndte at hjælpe med den slags. Jeg var heller ikke ret gammel, før jeg begyndte at tegne mønster til de kjoler, som min mor skulle sy til mig.

Som regel havde karlen fri en dag eller to i julen, men jeg tror, at Edith og jeg alligevel fik en lille gave af ham. Om han modtog en gave fra mine forældre, husker jeg ikke. Et år - omkring 1940 - fik jeg af karlen, Hartvig, et spisesæt: kniv, gaffel og ske. Gafflen har jeg endnu, og den er her i 2012 stadig i brug i køkkenet. I juledagene fik vi som regel besøg af forskellige familiemedlemmer. Helst så Edith og jeg selvfølgelig, at fætre og kusiner var med. Så legede vi, fx med dukker, eller vi spillede Æsel (i parentes bemærket kan jeg fortælle, at jeg var omkring 3 år, da jeg lærte tallene at kende. Netop fordi vi spillede Æsel og skulle tælle sammen for at finde ud af, hvem der havde vundet). Somme tider var det Ludo-spillet, der kom på bordet, men her var antallet af spillere begrænset til 4.

Edith og jeg havde i flere år ønsket os en kælk til jul, men det kunne der ikke være tale om, for vi ville snart vokse fra at lege med kælk, hævdede vore forældre. Men da vor lillebror var kommet til, fik vi den, for nu kunne den gå i arv til ham. Så var den ikke "spildt". Var vejret til det, legede vi ude, mens det var lyst. Det kunne være gemmeleg, gå på skattejagt med sedler, der angav næste destination, hvor man skulle søge. Sanglegene var forbeholdt sommertiden.

I en årrække ønskede jeg mig et dukkehus, et ønske, som aldrig blev opfyldt. Men så måtte jeg finde ud af noget andet: Overdelen, der dækkede min mors Pfaff-symaskine, når den ikke var i brug, blev lagt ned på siden, og heri anbragte jeg "dukkemøbler", som jeg lavede af cigar- og tændstikæsker, eller hvad jeg nu kunne få fat på og dækkede med papir eller stofrester, påsat med melklister. Det fungerede fint!

Kaffekomsammen

Af vor moster havde Edith og jeg et år til jul fået et dukkekaffestel til fire personer. Porcelænsstel. Hvor var det fint. Edith har det vist endnu. Så fik vi lov at hælde kaffe på den lille kande og få pebernødder at servere til. Rigtig kaffekomsammen.

A propos kaffekomsammen. Der blev altid bagt til jul - en række slags af brød og kage. Hvedebrød med indbagt smørcreme/kannelsukker eller med syltetøj, sirupslagkage, rigtig lagkage, hvor bundene blev lagt sammen med syltetøj og creme og pyntet med flødeskum, glasur og geleklatter, drysset med krymmel. Det bedste, jeg vidste, var lagkage eller linser, ligeledes med syltetøj, creme og glasur, morgenen efter! Og stadig kan jeg bedst lide lagkage dagen derpå! Men nu er det en yderst sjælden foreteelse. Småkagerne var vanillekranse, jødekager, mandelkranse og klejner. Den sidstnævnte slags holdt Hermann meget af, og han erklærede, at Othilies var de bedste! For mig var de for fede. Finske brød bagte min mor også, og af og til også andre slags, bare for at prøve noget nyt, fx en opskrift fra Herning Folkeblad. Og de brune kager, sirupskagerne, ikke at forglemme. De var rullet papirtyndt ud, skåret i harlekintern med den rillede kagetriller og midt på hver kage en mandelskive.

Endnu en ting har jeg lyst at nævne: Min barndoms nordlys. Hver aften, inden mine forældre gik til ro, gik Hermann en vending rundt i staldbygningen for at sikre sig, at alt var i orden. Der var ingen låse på dørene - heller ikke i stuehuset. Normalt gik han denne runde mellem kl. 21 og 22. Var der et flot nordlys på himlen, og var Edith og jeg ikke gået i seng, så skulle vi ud og kigge. Det var flot, men samtidig lidt uhyggeligt, syntes jeg. For hvad var nordlys? Elektriske udladninger, lød svaret, men hvad forstår et barn sig på elektriske udladninger? I 1939 kom der elektricitet til egnen - også i mit hjem. Indtil da havde vi klaret os med et "rigtigt" komfur og petroleumslamper. Jeg var også nervøs over for det elektriske lys. Petroleum vidste man da, hvad var! Jeg husker, at Othilie hentede bindet med "E" i Salmonsens leksikon, som stod i bogskabet, og læste op, hvad der stod om elektricitet. Det meste forstod jeg ikke, men jeg syntes, at det var meget skræmmende.

Juleminder og nytårssalut

Jul og nytår hører sammen. Nytårsaften samledes de unge fra egnen og gik fra gård til gård for at more sig med at gemme ting for folkene. Det kunne være en trillebør, som blev fjernet og kørt ud i en plantage, en vogn, som blev skubbet om bag nogle træer, en havelåge, der blev hejst

op i flagstangen. Hos os blev de unge mennesker, når man hørte, at de var i nærheden, inviteret på kaffe og kage. Med i flokken var som regel nogle af mine fætre, så vi var aldrig udsat for grove løjer.

Jeg vil slutte med at fortælle, hvorledes Hermann skød nytår ind - det år, hvor Danmark igen var blevet frit. Han tog sin jagtbøsse og satte en haglpatron i. Da midnatstimen var inde, gik han ud på gårdspladsen og skød op i luften. Lidt efter lød der et lignende skud fra nabogården: Det var de to naboer og jagtkammeraters måde i 1945 at ønske Glædeligt Nytår!